

Кожен із трьох прийомів семантичної трансформації фразеологізмів посилює контекстну виразність цієї мовної одиниці порівняно із його традиційним використанням, робить її емоційно насиченою, яскравою, дозволяє підкреслити ті чи ті аспекти висловлення. Подальше дослідження семантичної трансформації фразеологізмів може бути пов'язане із детальним аналізом особливостей такої трансформації у текстах різних письменників – з огляду на переважання тих чи тих прийомів семантичної трансформації фразеологізмів, частоту їхнього використання, характер досягнутих стилістичних ефектів, зв'язок з ідейно-художнім задумом твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакина М. А. Общеязыковая фразеология как выразительное средство современной поэзии / Е. А. Некрасова, М. А. Бакина // Языковые процессы в современной русской поэзии. – М. : Наука, 1982. – С.189-310.
2. Коваль А. П. Крилаті слова в українській літературній мові / Алла Коваль, Віктор Коптілов. – К. : Ярославів вал, 2011. – 704 с.
3. Мелерович А. М. Фразеологизмы в русской речи : словарь / А. М. Мелерович, В. М. Мокиенко. – М. : Русские словари : АСТ, 2005. – 853 с.
4. Попович А. С. Мовностилістичні особливості української сатирично-гумористичної прози : монографія / А. С. Попович. – Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О. А., 2008. – 172 с.
5. Словник фразеологізмів української мови / Уклад. : Білоноженко В. М. та ін. – К. : Наук. думка, 2008. – 1104 с.
6. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови : Навч. посіб. / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К. : Знання, 2007. – 494 с.
7. Шадрин Н. Л. Нарушение дистрибуции фразеологизмов в художественном тексте / Н. Л. Шадрин // Фразеологизм в тексте и текст во фразеологизме : Материалы Международного научного симпозиума 4–6 мая 2009 года, НовГУ им. Ярослава Мудрого. – Великий Новгород, 2009. – С. 29-33.

У статті йдеться про семантичну трансформацію фразеологізмів при використанні їх у літературно-художньому тексті. Семантична трансформація виникає внаслідок порушення дистрибуції фразеологізмів – семантичної, предметно-логічної, стилістичної.

Ключові слова: фразеологізм, семантична трансформація, семантична, предметно-логічна, стилістична дистрибуція.

The article considers the semantic transformation of phraseologisms in fiction texts. Semantic transformation is treated as a result of different types of distortion of phraseological distribution – semantic, logical, and stylistic.

Key words : phraseologism, semantic transformation, semantic, logical, stylistic distribution.

Роман Трифонов
(Харків)

УДК 811.161.2'373.612.2:81'42

ОБРАЗНА ЛЕКСЕМА ЗІРКА ЯК ОБ'ЄКТ МЕТАМОВНОГО КОМЕНТУВАННЯ

Вторинна номінація осіб є важливим складником медіадискурсу, а отже, одним із ключів до розуміння дискурсивної та когнітивної специфіки доби. У різні часи на тлі безмежного обсягу мовленнєвих фактів і практик рефлексія над мовою дозволяє виокремлювати певні ключові слова, які фокусують семантичні й концептуальні лінії світобачення, серед іншого – творять образи людини, характерні для суспільства. Актуальним у цьому плані для нинішнього періоду є вивчення лексики масової культури, зокрема в соціолінгвальному вимірі [див. 4], доповненому увагою до концептуалізації та психолінгвістичних аспектів функціонування мовних знаків названого типу. Суттєвою, часто вживаною та концептуально вагомою для сучасного дискурсу стала лексема *зірка* в метафоричному значенні 'особа, що має масову популярність'.

Це слово як елемент лексичної підсистеми української мови зустрічається серед іншого опрацьованого матеріалу в низці статей сучасних дослідників. Так, Є. Карпіловська подає доволі докладний аналіз слова *зірка* в непрямих значеннях та його похідних від цих значень,

виокремлюючи такі особливості: статус «прихованого запозичення» (вплив семантичної структури англійського *star* на розвиток значень українського слова), словотвірну активність (афіксальні похідні, творення композитів та юкстапозитів), використання в багатокомпонентних номінатах [3, с. 30–31]. Одно- й багатослівні знаки на зразок *суперзірка*, *зірка першої величини* І. Медвідь кваліфікує як універсальні перифрази сучасного журналістського дискурсу, зауважуючи, що сформувалися популярні й продуктивні моделі номінації такого типу [5]. Розвиток агентивного значення слова фіксує також А. Силка [6, с. 79], перифрастичність цього значення – В. Зайцева [2, с. 82]. М. Брус вважає слово *зірка* складником лексичної групи фемінітивів в українській мові, хоча, звісно, це слово не є специфічним фемінітивом – використання його в номінації доводить, що воно однаковою мірою придатне для позначення об'єктів-чоловіків і жінок. Тож загалом у сучасній українській лінгвістиці слово *зірка* потрапляє в поле досліджень науковців, що свідчить про його вагомість, і привертає увагу в семантичному, словотвірному та стилістичному аспектах. Проте, як уже було зауважено, слова з такою роллю в мовній картині світу потребують аналізу й в інших вимірах. У когнітивному плані це слово є іменем концепту, причому концепту в класичному розумінні – з тих, які активізуються в контекстах симпатії й антипатії, стають приводом для світоглядних і дискурсивних суперечностей та зіткнень (за Ю. Степановим). Багато що у властивостях слова й особливостях уживання визначається його оцінністю та експресивністю – для досліджуваного лексико-семантичного варіанта ці характеристики інгерентні. Отже, виходячи в цьому дослідженні на рівень дискурсу, урахувавши картину світу мовців, їхні пресупозиції та настанови в оцінюванні дійсності, розглянемо слово *зірка* як об'єкт метамовної рефлексії, тобто його функціонування в тих фрагментах, у яких мовці висловлюються щодо самої лексеми. Такі фрагменти експлікують чимало мовно-ментальних фактів, і цей аспект іще не досліджено. У статті ставлю за мету визначити когнітивні та дискурсивні особливості метамовного коментування слова *зірка* в сучасному українському дискурсі масової комунікації.

Вторинна номінація за допомогою лексеми *зірка* з огляду на саме значення слова – це присвоєння об'єктові номінації певного статусу: «*А ось на сцену і вийшов репер з Німеччини Chefket [...] аж потім, коли перекладачка пояснила, що це справжня зірка, глядачі привітали його оплесками*» [megafriends.org.ua] (у всіх прикладах зберігаю написання та стилістику оригіналу). Протилежна ситуація – заперечення зіркового статусу – часто також вербалізується в найпростішій формі – конструкції «*X не є зіркою*». Наприклад: «*Майкон – молодець, але не є зіркою навіть Української ПЛ [Прем'єр-ліги з футболу]*» [football.sport.ua]. Загалом номінація особи за допомогою образної лексеми *зірка* є мовленнєвим фактом, пов'язаним із концептуалізацією об'єктів позамовної дійсності в індивідуальній свідомості. На відмінностях у концептуалізації мовець також може наголошувати: «*У нас зірка – це людина, яку ми знаємо останні 50 років. [...] Останні 10 років зірок не виробляють. Студія Казанцева – зірка, феноменальний албанський актор Міруш Кабаші – зірка, але той, хто є зіркою для мене, не є зіркою для вас*» (керівник театрального фестивалю О. Кужельний) [www.umoloda.kiev.ua].

Зрозуміло, що серед метамовних коментарів, які можуть стосуватися цього слова як номінативної одиниці в ситуативному вживанні, – рефлексія про відповідність цьому статусу, а отже, про доречність або недоречність номінації. В опрацьованому матеріалі найпоширенішим маркером метамовного рівня в таких ситуаціях є вислів *не побоюєсь цього слова*. Так, глядач оцінює фільм 1961 року «За двома зайцями» і гру акторів у ньому: «*До речі, тут писали, що в фільмі багато російських акторів. Так от, окрім Олега Борисова, там нема жодного москаля, всі решта українські, не побоюєсь цього слова, зірки*» [toloka.hurtom.com]. Порівняймо також: «*Цими вихідними в столиці відбудеться аж два безкоштовних концерти зірок, не побоюєсь цього слова, світового масштабу*» [www.umoloda.kiev.ua]. В останньому випадку метамовний вислів, попри форму однини іменника *слово* (зумовлену, вочевидь, клішованістю вставної конструкції), стосується не

лише вживання образної одиниці, а кількаслівної номінативи *зірка світового масштабу*, яка уточнює й підвищує статус номінованих осіб.

Метамовна рефлексія у випадках уживання наведеної вставної конструкції має прагматичне призначення – підкреслити усвідомленість ужитого номінативного засобу, а в психолінгвістичному вимірі – серйозне ставлення до того рівня позитивної оцінки, який закладений у лексемі. Усі розглянуті вище приклади об'єднує те, що в них вербалізується ставлення мовця до конкретних осіб, сприйняття їх. Водночас у багатьох випадках металінгвального коментування мовці не обмежуються осмисленням застосування лексеми *зірка* до конкретного випадку, а виходять на рефлексію щодо певних фрагментів мовної картини світу. Слово, отже, сприймається не як мовленнєвий факт, а як одиниця мовної системи зі своїми властивостями, оточена сукупністю лінгвістичних уявлень, що регламентують її функціонування.

Прикладом може слугувати фрагмент інтерв'ю української письменниці Анни Багряної. Журналіст: *«Аню, чи почуваетесь ви в Україні зіркою?»*. Багряна: *«Ні, не почувуюся. Слово “зірка” до письменника не дуже в'яжеться. Я свідомо того, що зробила те, що можу, і ставлюся до себе з певною мірою самокритики. Гадаю, “зірок” у попсовому розумінні у справжній літературі немає»* [День. – 2012. – 22 черв.]. Як бачимо, у відповіді переплітаються судження, що стосуються власне проєкції мовної одиниці на об'єкт номінації (речення 1, 3), і ті, які вербалізують певні загальні уявлення про дійсність, у термінах когнітивної лінгвістики – фрейми (речення 2, 4). Отже, конкретний мовленнєвий акт дає підстави письменниці розкрити елемент свого світогляду. У різних інтерв'ю схема побудови фрагмента дискурсу є приблизно такою самою. Інтерв'ю з актрисою Іриною Дорошенко, твердження журналіста: *«У своєму театрі ви входите у своєрідну команду зірок»*. Відповідь: *«Не дуже люблю слово “зірка”. Ми говоримо про неповторність індивідуальності, а сьогодні скрізь уже стільки “зірок”! Самі зірки! Краще було б, аби вони просто були особистостями і хорошими акторами. Їх насправді не може бути багато»* [uamedia.visti.net].

Останній приклад демонструє також типове явище сучасного дискурсу: в оцінюванні практик слововживання мовці в масовій комунікації послідовно підкреслюють певний експансіонізм лексеми *зірка*. На когнітивному рівні це вказує на те, що у свідомості тих, хто висловлюється на цю тему, існує певне уявлення про тематичні сфери й ситуації, у яких лексема може використовуватися як номінативний засіб, але в реальних мовленнєвих практиках ці уявлення весь час порушуються, і мовець мусить вдаватися до корекції: *«Слово зірка не дуже пасує, як на мене, до поняття літератури. Якби ви запитали, хто з учасників має шанси стати гарним письменником або став, я б відповів, що майже всі автори, зазначені в афіші фестивалю. Зрештою – чому майже всі? Всі. Поганих ми не запрошуємо»* (письменник Сергій Жадан) [artvertep.com].

Є підстави виокремити кілька типових рис, які на рівні стилістики й будови вислову характеризують випадки метамовного коментування слова *зірка* в образному значенні. Розгляньмо їх.

1. Ставлення мовця часто передається через лексику з емоційним і оцінним елементами семантики. Переважають тут конструкції зі словами *не люблю*, як-от: *«Бути “обличчям ящика”, чесно, прикольно. Впізнають, по-різному реагують... Найприємніше, коли дають знижки в магазинах, роблять подарунки, запрошують на концерти та інші заходи. Хоча дуже не люблю слова “зірка”! Не вважаю телеведучих та журналістів такими»* (тележурналіст Володимир Лех) [test.20minut.ua]; *«...чесно кажучи, не дуже я люблю слово зірка, і стосовно себе особливо. Я взагалі намагаюсь не читати або лиш пробігати навскоси про себе якісь похвальні статті, бо так багато моїх приятелів захворіли на “зірковість” і говорити з ними стало важко»* (письменник Юрій Покальчук у своєму блозі у відповідь на допис шанувальника *«Нарешті серед зіркових блогів з'явилась (з'явився) справжня зірка!»*) [blog.meta.ua/~uigraso]. Особливої виразності емоційно-оцінний вислів набуває тоді, коли мовець долучає до названих елементів семантики ще й експресію, створювану образними

засобами: «Сьогодні слово “зірка” в мистецтві відгонить французькими парфумами на нечистій шкурі» [postup.brama.com]. Передачі авторського ставлення слугує оказіональна метафора, персуазивний ефект якої ґрунтується на нестандартності образу, його парадоксальності та апеляції до одного з п'яти чуттів (перцептивні дескрипції, як відомо, мають сильний впливовий потенціал).

2. Іронічне або принаймні не надто патетичне ставлення до слова *зірка* як номінативи особи експресивно вербалізується через відсилання до прямого значення слова. Воно подається як єдино «справжнє», «законне» в мові, тоді як метафора в такий спосіб починає виявляти ознаки девіації. Співак Віктор Павлік: «Я взагалі слово “зірка” не дуже люблю. Років надцять тому, коли в Каховці проходили “Таврійські ігри”, спеціальним гостем був Африк Симон. І коли в нього брали інтерв'ю, він дуже гарно сказав: “Зірки на небі, до них ми не можемо доторкнутися, а я ось – доторкніться до мене”» [poglyad.com]. В індивідуальному дискурсі Богдан Бенюк створює оригінальний образ, зіставляючи два лексико-семантичні варіанти слова: «Я страшенно не люблю слова “звезда”, тому що, як мені сказали хіміки й фізики, зірка – це сукупність плазми і газів. І коли гази виходять, то від зірки що залишається? Сьогодні тебе впізнають, бо ти популярний, а завтра прокинешся – й ніхто про тебе не згадає. Це треба розуміти, ставитися до цього легко» [www.pryluku.com]. В останньому випадку метафора розгортається, набуває динамічного, сценарного характеру – і все це слугує не уяскравленню образу, а дискредитації слова в переносному значенні, закріпленню емоційно-оцінного ефекту, втіленого тим самим традиційним *не люблю слова*. Цікаво, що метафоричне значення слова *зірка* впливає і на сприйняття прямого: інколи цитують вислів відомого українського астронома І. А. Климишина «Зірки – на сцені, а на небі – зорі».

3. Слово *зірка* маркує дискурси в хронологічному вимірі, що втілюється у функціонуванні в метамовних коментарях обставин часу та інших хрономаркерів. У мовній свідомості носіїв української мови воно сприймається як належне до сучасного дискурсу, тому підкреслення відмінності між останнім і дискурсом минулого (здебільшого – радянським) здійснюється через метамовний коментар до лексеми: «У кінці 50-х про них не писали в газетах. Слово *зірка* в СРСР вживалося тільки в буквальному значенні. Кіоски “Союздруку” не пропонували їхніх фотографій всім бажаним. Загалом, ні краплі, як сьогодні говорять, піару, якщо не вважати сам ефір. Однак у кожному будинку з телевізором цих людей називають як близьких по іменах. Документальний фільм присвячений зіркам вітчизняного телебачення...» [inter.ua]. Сучасність у текстах, де йдеться про *зірок* минулого, здебільшого набуває негативного забарвлення (див. вище: варто звернути увагу на обставину *сьогодні* в реченні про *французькі парфуми на нечистій шкурі*). Щоправда, виразно хронологічно маркованим є й приклад із позитивною оцінкою вживання лексеми *зірка*, де поширеність слова стає стимулом до діяльності: «Як часто *сьогодні* ми чуємо і вживаємо слово “зірка”, називаючи так людей, що досягають значних успіхів у тій чи іншій сфері, стають лідерами. Безперечно, лідерські якості – ініціативність, мобільність, товариськість, здатність вчитися усе своє життя, критичне мислення та інші – це запорука і майбутніх успіхів особистості, і розвитку країни, в якій такі особистості формуються. Тому не випадково *сьогодні* в освіті роблять акцент на формування в підростаючого покоління саме таких якостей. Зокрема, сприяє цьому участь хлопців і дівчат в учнівському самоврядуванні» [volsi.kiev.ua]. Отже, за різних оцінок уживання слово *зірка* в досліджуваному значенні сприймається в мовній свідомості як сучасне і відповідно маркується метамовно, якщо в цьому виникає потреба.

4. Експліковане невдоволення словом *зірка* спонукає багатьох мовців добирати альтернативні засоби номінації, адже номінативна потреба лишається: поєднати в номінативі позитивну оцінку діяльності, її успішність та ідею високого рівня майстерності, популярності, щоб позначити вищий на загальному тлі статус особи. Співачка Алла Попова: «Гадаю, що всі телевісуюванці – лише фон для артистів, котрі давно є взірцем справжнього професіоналізму, яких важко вибити з сідла. Зараз усі, у кого є рот, хочуть співати,

прагнуть швидкої слави. ТБ, за невеликим винятком, плодить барвистих метеликів-одноденок. Насправді талановитих не так багато. Справжні артисти не люблять слово “зірка”, для них найкраще звання – **професіонал**» [a-m-o.com.ua]. Слова зірка і професіонал як способи позначення різного характеру успіху стають контекстуальними антонімами. Номінативні пошуки ілюструє і фрагмент інтерв'ю письменниці Ірен Роздобудько, яка говорить про слово зірки: «Якщо вони на небі – дуже люблю на них дивитися. А це слово, якщо воно стосується різних публічних людей – дратує... [Журналістка:] – У вас вдала літературна доля, все ж таки. Якщо ви не любите слова “зірка”, то як назвати успішного митця? [Роздобудько:] – Успішним митцем! Хоча і цього слова – “успіх” я теж не люблю. Успіх дається тоді, коли в тебе вся голова в шишках! От уявіть собі, що ми називаємо, скажімо, Бориса Пастернака чи Івана Багряного – “зірками” чи “успішними митцями”. Звучить, як насмішка. І все стає на свої місця. Для сучасних “успішних”...» (з книжки інтерв'ю І. Славінської «33 герої укрліт», Харків, 2011, с. 379).

У більшості наведених у статті прикладів привертає увагу також те, що мовець буде своє висловлення, керуючись комунікативною вимогою до скромності, стриманості автооцінок і зниження надто високих оцінок, отриманих від співрозмовника. Це елементи звичайної комунікативної ввічливості, а проте привертає увагу, що здебільшого мовці не обмежуються ними, а переходять на рівень загальномовної картини світу, і сама форма метамовного вислову цьому сприяє. Отже, ми маємо подвійне дискурсивне позиціонування. З одного боку, мовець конструює свій образ через заперечення номінації на свою адресу, з другого – через критичне ставлення до дискурсивних практик мовного колективу загалом, через оцінювання лексеми як елемента підсистеми мови. Слово *зірка* стає маркером дискурсу сучасності, коли відсутнє «бережне ставлення до слів», коли встановлено певні критерії оцінювання успішності публічної людини, коли відбувається експансія законів шоу-бізнесу в інші сфери людської діяльності. Цілий комплекс лінгвопрагматичних декларацій маємо в одному мовленнєвому фрагменті з інтерв'ю, яке дала народна артистка України Антоніна Червінська, керівниця Академічного театру музики, пісні і танцю «Зоряни». Журналіст: «Чи є у вашому колективі “зірки”?». Червінська: «До нас це слово не чіпляється. Для мене слово “зірка” тотожне з “я патріот”, це ім'я для бездарних людей. У нас є висококласні виконавці, висококласні музиканти. Так сталося, що у нас в Україні ніхто не знає Мірошниченко, Стеф'юк. Це наша національна трагедія! Зате знають біликів-шмільків, могилевських, які виступають і тусуються по нічних клубах, там і гроші заробляють. У мене ж людина з 5-ти років зі скрипкою стоїть, закінчила музичну школу, училище, консерваторію і має 1500 гривень заробітної плати... Зірок немає не тільки у нас, їх немає і в ансамблі Вірського, і в інших знаних колективах. Зірки на небі!» [svetlovodsk.com.ua]. Різде відмежування від позитивнооцінної за своєю початковою природою лексеми *зірка* стає приводом для розгорнутого опису перевернутої, на думку мовця, системи цінностей у суспільстві, і саме заперечення цієї системи фокусується в суб'єктивному сприйнятті слова.

Як бачимо, у метамовних коментарях до слова *зірка* абсолютно переважає негативна оцінка вживання цього слова в українській мові і маркованих ним явищ у мовній картині світу. Оскільки оцінний компонент цієї лексичної одиниці генетично є протилежним, слово набуває енантіоконотемічності. Первинне, позитивнооцінне його функціонування пов'язане з певними дискурсивними й соціальними практиками, з певною системою цінностей, і заперечення цих практик і цінностей декларується на метамовному рівні. Метамова стає засобом дискурсивного позиціонування особистості. Сприйняття лексичних одиниць із подібними властивостями є когнітивно показовим, бо маркує різне світобачення, тож становить перспективний об'єкт дальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брус М. Фемінітиви української мови в переплетенні давніх і сучасних тенденцій / Марія Брус // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. філол. – 2009. – Вип. 46. – Т. 1. – С. 61–69.
2. Зайцева В. В. Перифрастичні одиниці та метонімічні перенесення в газетному тексті / В. В. Зайцева // Дослідження з лексикології і граматики української мови. – Дніпропетровськ, 2010. – Вип. 9. – С. 78–88.

3. Карпіловська Є. Вторинна номінація у сучасній українській мові : тенденції розвитку / Євгенія Карпіловська // Лінгвістичні студії. – Вип. 20. – Донецьк, 2010. – С. 27–32.
4. Кульматицька О. Лексика сфери масової культури в соціолінгвальному вимірі / Оксана Кульматицька // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. : Мовознавство. – Вип. 2 (17), 2007 – 1 (18), 2008. – С. 103–110.
5. Медвідь І. В. Прагматичний ефект перифраз-антропонімів у заголовках ЗМІ / І. В. Медвідь // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. – 2008. – Вип. 26. – С. 31–34.
6. Силка А. А. Сучасні тенденції у творенні іменників – назв осіб в українській та російській мовах / А. А. Силка // Наук. праці Чорномор. держ. ун-ту ім. Петра Могили. Філологія. Мовознавство. – 2010. – Вип. 125. – С. 78–82.

У статті розглянуто метамовні коментарі, якими в сучасних медіа мовці супроводжують слово зірка в метафоричному значенні – як назви особи, що досягла масової популярності. Наголошено на таких аспектах рефлексії, як оцінювання номінативної адекватності слова та міркування щодо змін у картині світу, відображених у функціонуванні й поширеності цієї одиниці.

Ключові слова: метамова, метафора, оцінка, мовна картина світу.

*The article considers metalingual comments which accompany the word **zírka (star)** in its metaphoric meaning – naming a person who has reached great popularity – in contemporary media. The most underscored aspects of the reflection are evaluation of nominative adequacy of the word and reasoning about changes in the world image reflected in the functioning and spread of this lexical unit.*

Key words: metalanguage, metaphor, evaluation, language world image.

Інна Царалунга
(Хмельницький)

УДК 811.161.2'373

ВИЖВІВЩИНА XVII СТ. ОЧИМА ЇЇ СУЧАСНИКІВ

Одним з основних завдань сучасної української мовно-історичної науки є створення лінгвістичних портретів окремих періодів в історії української мови [1, с. 104]. Значну роль у цьому відіграє видання й опрацювання найважливіших писемних пам'яток української мови. На сьогодні за допомогою давніх текстів дослідники простежили історико-мовні процеси в різних регіонах українського мовно-культурного континууму, зокрема ґрунтовно проаналізовано українські пам'ятки офіційно-ділового стилю XVI–XVII ст. Це насамперед Акты Бориспольского мейского уряда 1612–1699 г. г. С предисловием Стороженка А.В. – К., 1892; Актовые книги Полтавского городского уряда XVII в., изд. В. Модзалевским. – Чернигов, 1912; Панькевич І. Фольварочна грамота Алексія Мироловича 1607 р. як пам'ятка українського лемківського говору на Спиші / І. Панькевич // *Linguistica Slovaca*. – №№ 4–6, 1946–1948; Документи Богдана Хмельницького (1648–1657). – К., 1961; Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582–1588 pp.) / підгот. до вид. М. К. Бойчук. – К., 1965; Акти села Одрехови / за ред. І. Керницького, О. Купчинського). – К., 1970; Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. : збірник актових документів / підгот. до вид. В. В. Німчук, В. М. Русанівський, К. С. Симонова та ін. – К., 1981; Лохвицька ратушна книга другої половини XVII ст. / відп. ред. І. П. Чепіга. – К., 1986; Книга Київського підкоморського суду (1584–1643) / підгот. до вид. Г. В. Боряк, Т. Ю. Гирич, Л. З. Гісцова, В. В. Німчук та ін. – К., 1991; Волинські грамоти XVI ст. / упоряд. В. Б. Задорожний, А. М. Матвієнко. – К., 1995; Реєстр Війська Запорозького 1649 року / підг. до друку О. В. Тодійчук, В. В. Страшко, Р. І. Осташ, Р. В. Майборода. – К., 1995; Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року / підгот. до вид. А. М. Матвієнко, В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2002; Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р. / підгот. до вид. В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2004.

Поза увагою залишається збірник актових документів давнього містечка Вижва (сучасне с. Нова Вижва Старовижівського р-ну Вл. обл.). Вижвівська актова книга належить до українських писемних пам'яток XVII ст., зберігається у Центральному державному історичному архіві України (м. Київ), фонд 32, опис 1, справа 1. Дотепер діахронними